

аспірант кафедри теорії і методики української та світової літератури
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
pidodvirna@gmail.com

ІРОНІЯ ЯК КОНСТРУКТИВНИЙ ЕЛЕМЕНТ НЕНАДІЙНОЇ НАРАЦІЇ В РОМАНАХ І. ШКУРУПІЯ ТА В. ДОМОНТОВИЧА

Постановка проблеми. Упродовж останніх десятиріч спостерігаємо активне застосування нарративних підходів під час аналізу художнього тексту, адже новий світ вимагає нового бачення. Основні школи та напрями наратології створили велику базу напрацювань із вивчення розповідних текстів. На сьогодні маємо широкий спектр зарубіжних (Р. Барт, В. Бут, Ж. Женетт, А. Нюннінг, Г. Принс, С. Четмен, В. Шмід) та українських (І. Бехта, М. Бехта-Гаманчук, Р. Гром'як, М. Легкий, Л. Мацевко-Беккерська, О. Падучева, І. Папуша, М. Руденко, М. Ткачук, Т. Черкашина та ін.) досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні науковці не оминули увагою прозу В. Домонтовича та І. Шкурупія, вивчаючи окремі аспекти їхньої творчості. В. Агеева розглядає Віктора Петрова-Домонтовича в контексті розвитку і становлення модернізму [6], малодосліджені факти біографії письменника досліджували В. Андреев [7], С. Білокінь [9], жанрові різновиди прозової творчості, авторську присутність у тексті вивчала М. Гіряк [10-11], своєрідність інтелектуального письма аналізували С. Павличко [14], Ю. Шерех [18]. І. Томбулатова здійснила комплексне дослідження рецепції творчості Гео Шкурупія сучасниками та літературознавцями нового часу [16], елементи карнавалізації проглядає у творчості письменника С. Журба [13], а на конструкцію прозової авторської форми звертала увагу О. Філатова [18].

Вказані автори – унікальні особистості в пантеоні митців української літератури, а їхні твори входять до кращих зразків художньої прози світового рівня. Вважаємо доцільним дослідити нарративну організацію романів вищезазначених письменників для того, щоб виразити та краще зрозуміти смисли їхніх творів. **Мета статті** – дослідити особливості феномену ненадійного наратора та краще пізнати його дискурс, в якому одну із ключових ролей відіграє іронія.

Виклад основного матеріалу. Ядром розповідного тексту є той, хто розповідає, відтак саме ця інстанція є особливо цікавою. Типологію наратора та різні його вияви досліджували В. Бут, Ж. Женетт, Ф. Штанцель, В. Шмідт та ін. Більшість учених розглядають наратора як адресанта фіктивної нарративної комунікації. Ми звернули увагу на критерій надійності/ненадійності, що творить специфічний дискурс наратора. Поняття «unreliable narrator» ввів В. Бут, на думку якого «наратор надійний, якщо він говорить або діє відповідно до норми, прийнятої у творі (норми, прийнятої імпліцитним автором), і ненадійний – якщо ця норма порушена (reliable & unreliable narrator) [2, с. 158–159]. Схоже визначення дає Дж. Принс: «Ненадійний наратор – наратор, цінності (смаки, судження, моральні почуття) якого розходяться із цінностями імпліцитного автора» [4, с. 103]. У «Словнику літературних термінів» М. Абрамса знаходимо: «Ненадійний наратор – той, чий сприйняття, інтерпретація та оцінка подій, про які він розповідає, не збігаються з імпліцитними нормами, що їх маніфестує автор, і які (за очікуваннями автора) поділятиме уважний читач» [1, с. 168]. Бачимо, що в усіх визначеннях акцент падає на цінності наратора та імпліцитного автора, між якими існує суттєва різниця. Наратор – це посередник між автором та реципієнтом. Саме він розповідає історію, а тому є доміантою художнього розповідного тексту. Це спікер (англ. speaker), буквально – речник, промовець, однак це функція тексту. Разом із тим часто нарацію ведуть самі персонажі, тому в таких випадках слід говорити про ненадійного наратора.

Під особливим кутом дивиться на феномен ненадійного мовця сучасний німецький наратолог А. Нюннінг, який наголошує, що ненадійний наратор суперечить системі норм та цінностей не імпліцитного автора, а тексту або читача. Відповідно, у центрі такої нарративної стратегії стоїть саме читач та його морально-етичні цінності й прагматичний підхід. [3, с. 38–40]. Історія, яку репрезентує читачеві ненадійний наратор, викликає сумнів. Припущення реципієнта та варіант розповіді наратора не співпадають. У такий спосіб читач відмежується від сказаного наратором та переакцентує свою увагу на самого мовця, ставлячи під підозру надійність розповіді [5, с. 23, 38–39]. А. Нюннінг вважає прочитання помилковим, якщо читач не в змозі виявити драматичну іронію й зрозуміти додатковий сенс. Категорія іронії органічно працює в ситуації недостовірної нарації. Слід одразу ж зазначити причини використання такої нарративної стратегії. Мотивів для недостовірної нарації є чимало (ми не маємо на меті дати їх вичерпний перелік). Вважаємо, що, за винятком душевнохворих, ненадійна розповідь є свідомим вольовим актом, який завжди супроводжується відповідними мотивами і спрямований на досягнення певної мети. Тому всі дії та слова спрямовані на досягнення точно передбачуваного і бажаного результату. Наприклад, причиною для ненадійної нарації може бути:

- 1) певна обмеженість оповідача (розумова, психологічна або породжена зовнішніми факторами (зокрема, більшовицька політика));
- 2) приховування недобросовісної поведінки (порушення морально-етичних, правових норм, скоєння різного виду злочинів, потреба у співчутті, поблажливому ставленні);

3) особиста вигода та зацікавленість (самоствердження, звеличення себе, підняття авторитету, підміна бажаного за дійсне).

Якщо діє гомодієгетичний наратор в екстрадієгетичній ситуації, то найчастіше на перший план виходять особисті мотиви. Причини можуть бути різні: свідомо брехня та хибні тлумачення задля прикриття неідеальних цінностей та поведінки або ж подвійне кодування в ситуації, коли неможливо повідати правду через певні умови. Ненадійна нарація творить на одних фактах кілька історій. Тому саме компетенція читача здатна відтворити художній смисл цієї складної наративної стратегії. Ненадійний наратор є складним прагматичним феноменом, впізнати і розгадати якого може тільки підготовлений читач. Слід звертати увагу не тільки на текст, але й на контексти, позатекстову інформацію, неоднозначність, різного роду лакуни та білі плями.

Ми підтримуємо когнітивну концепцію А. Нюннінга щодо проблеми ненадійного наратора. Вважаємо ненадійним наратора, який хибно інтерпретує події та суперечить нормам та цінностям тексту або ж читача. Трапляється так, що слова наратора прямо протилежні думці автора. В. Бут вважає, що «наратор часто відрізняється від ідеалізованого (титульного), автора, який є його творцем» [2, с. 152]. Титульний автор присутній у творі ідеологічно. Саме іронія стає інструментом для створення дистанції між імпліцитним автором та ненадійним наратором у цій моделі художньої комунікації. Ця наративна стратегія спирається на аналіз стереотипних ситуацій. Іронія як художній прийом завжди конфліктна, оскільки будується на суперечності між уявним (придуманим, стереотипним, набутим) та справжнім змістом слова. Відбувається різка заміна, рефреймінг. Механізми сприйняття змушені перелаштовуватись для того, щоб відкинути шаблон та вловити інший контекст, інший сенс. Через рефреймінг змісту отримуємо зміну цінності самого повідомлення, яке веде за собою інше сприйняття об'єкта, що для суб'єкта проявляється в зміщенні смислових акцентів та призводить до виникнення нових (естетичних) відчуттів. Іронія до певного моменту накопичує емоційну енергію, а в момент заміни фрейму вивільняється у вигляді сміху.

Фрейм репрезентує стереотипні ситуації, по суті, це замкнений контекст. А іронія – це різка зміна контексту і, відповідно, смислу. Читач одразу ж відчуває зрушення шаблону, адже відбувається порушення очікуваної послідовності. Таким чином, ненадійність появляється тоді, коли одна ситуація (подія) існує у двох різних фреймах. Іронія стає інструментом заміни, порушення стереотипу. Одна рамка замінюється іншою, а сам виклад має право існувати в різних рамках одночасно. Через фрейми референтності розглядає ненадійного наратора німецький наратолог А. Нюннінг. Вчений виділяє такі референтні рамки:

- 1) загальні знання читача/критика про світ;
- 2) історичні знання про світ або культурні коди;
- 3) експліцитні теорії особистості або імпліцитні моделі психологічної когерентності та людської поведінки;
- 4) знання соціальних, моральних або лінгвістичних норм, що стосуються періоду написання й опублікування тексту;
- 5) психологічна диспозиція читача, система його цінностей [8, с. 48].

Порушення будь-яких фреймів викликає ефект ненадійного наратора, що тягне за собою спотворення фіктивної інформації та недотримання комунікативних норм. Саме іронія виступає інструментом руйнування рамок, стереотипів, виступає ревізором цінностей та демонструє провал між показовою картиною буття і реальним виявом (не)людського в ній. Ненадійна нарація – це double bottom (подвійне дно), яке має подвійне значення та прихований зміст. І тому іронія органічно вливається в систему ненадійної нарації і часто є тим механізмом, який організовує весь конструкт тексту. Акцентуємо на тому, що автор завжди передбачає та враховує реакцію читача, а отже, сподівається, що той розпізнає авторську інтенцію. Іронія дає читачеві певну свободу: наратор веде лінійно ненадійної розповіді, а авторська ідея відстежується між рядків. Такий наратив є граматично та прагматично маркованим. Тому під час аналізу слід звертати увагу не тільки на текстові особливості, але й на інтенціональну спрямованість. Зазначимо, що в процесі аналізу ми також беремо до уваги класифікацію іронії, створену австралійським лінгвістом Д. К. Мюкке [див. 14, с. 170].

Усе вищесказане можна проілюструвати відомими художніми творами української літератури першої половини ХХ століття. Серед них – роман І. Шкурупія «Двері в день» та В. Домонтовича «Доктор Серафікус».

І. Шкурупій відомий як поетичний новатор та автор оригінальних творів. Він творить специфічну комунікацію із читачем і відкриває перед ним цікаву гру, створюючи зовсім іншу прозову конструкцію. Еклектика поєднання різних жанрів, нелінійність художнього викладу, змішування різних рівнів розповіді творять оригінальну наративну стратегію. Така специфіка зображення спонукає по-новому поглянути на художню реальність, зрозуміти, прийняти та розділити задум автора. Наративний аналіз роману «Двері в день» засвідчує, що ненадійним наратором є Теодор Гай, який намагається з позиції 3 особи максимально об'єктивно розповісти власну історію.

Текст своєрідно поєднує любовний роман, детектив, історичний роман та кіносценарій. Іронія виникає на різних рівнях. На дієгетичному рівні вловлюємо невідповідність дій та їх оцінки, інтерпретації: Теодор Гай описаний як зневірена особа, яка шукає себе у складному світі. Але «фактична історія» говорить інше: чоловік залишає сім'ю, дружину, інсценує свою смерть, у мріях будує своє ідеальне Я (дикун Гай), вирушає на Дніпрельстан, співаючи оди індустріалізації та владі, і там із нової сторінки починає своє життя, миттєво закохуючись в іншу жінку. За словами персонажа про світле й велике майбутнє відчуваємо тонку іронію, яка будується на контрасті його слів та реальної дійсності. Цей прийом «задовольняє» прихильників ідеології, які бачать те, що хочуть бачити, і водночас папуєє спраглих до істини у час тотальної цензури. Теодор Гай суперечить собі несвідомо, що свідчить про його наївність та підтверджує думку Д. К. Мюкке про те, що іронія незрозуміла і непомітна для її жертви [14, с. 177].

На екстрадієгетичному рівні в романі функціонує експліцитний автор, що звертається до читача і збагачує текст елементами літературознавчого аналізу. Ця інстанція – тотально іронічна. Наприклад, роздумуючи про феномен мистецтва та письма, автор порівнює творчий процес майстрів Відродження та сучасників техніки й індустрії: «Чи не тому тепер так багато пишуть і так мало письменників?», «...найкращі сучасні романісти – це друкарки, бухгалтерки, рахівники, кур'єри...» [21, с. 27]. Він звертається до експліцитного читача і дає маленькі підказки щодо сприйняття фікційного світу: «І от тепер кожний із нас мусить погодитися, що всі ми – романісти, що коли ті романи ми не будемо, не беремо в них участі як герої, то ми їх komponуємо в мріях». Не обходиться без іронічних коментарів-спонукань: «Малой пристойно, бо мільйонер забере з району» [21, с. 28].

До кінця тексту сигнали ненадійності стають все частішими й очевиднішими. Дорогою на Дніпрельстан Гай вирішує описати свою мандрівку, пригадуючи, що він «часто писав до газет і після робкорівських дописів навчився писати й великі статті. Чому ж він не зможе записати свої враження від подорожі і потім надрукувати хоча б у Дніпропетровську?» [21, с. 164]. Чітко розуміємо, що свою творчість випробовує сам персонаж. Відтак іронія прослідковується і на інтрадієгетичному рівні. Наївний персонаж оперує різними стилістичними прийомами, притаманними жанру есе: «Спереду на обрії виростають чорні хребти гір, це, звичайно, не гори, це кручі, але, не маючи інших, ми скажемо трохи гіперболічно, за самим Тарасом Григоровичем, що це гори, це наші українські гори, бо, крім них, – рівнина й степ» [21, с. 165], «...лицарі, натягнувши кашкета на самий ніс, героїчно тремтять у жартиливих, але холодних назурах ранкового вітру» [21, с. 166]. Бачимо, що іронія виникає внаслідок обмеженого знання та світогляду персонажа-наратора: «Тоді я сказав йому, що українські прерії (рівнини) відрізняються від мексиканських лише тим, що в Мексиці ростуть кактуси, а в нас – верба. Індійці відрізняються од наших селян-рибалок тим, що плавають у пірогах, а наші рибалки – в човнах, що нічим не відрізняються од «пірог» [21, с. 168–169]. Сповнений «високої» риторики опис Дніпра закінчується емоційним обуренням щодо жінок, які супроводжують експедицію: «Це профанація порогів... Це ж святотатство... Що сказав би запорозький орден лицарів, який і духу жіночого не виносив? Це ж перекручування історії...» [21, с. 172].

Іронія в кінці тексту твориться за допомогою невідповідності між «високими» моральними цінностями персонажа та його поведінкою. Несподівана зустріч із вже знайомою Оксаною Совз розбудила романтичну уяву Теодора, в якій щораз виринали «малюнки з «Декамерона». У чоловіка миттєво виникають «почуття», попри їх виражене фізіологічне підґрунтя. Теодор Гай за допомогою футуристичного вірша зізнається в коханні Оксані, а завершується твір опісвуванням Дніпрельстану.

Ще одним текстом, який засвідчує нарративні експерименти, є «Доктор Серафікус». Роман був створений у 1929 р., безпосередньо перед зникненням автора з літературного обрію. Абстрактні роздуми, нотатки, мрії, ілюзії, фантазії, сні та ретроспективні подорожі творять текст роману. Гра як основний закон твору демонструє три любовні історії, а іронія та суперечності у словах наратора спонукають читача відчувати дисонанси, невизначеність. Привертають увагу симптоми ненадійності, що змушують дистанціюватись від наратора, сприймати все сказане з обережністю та відстороненістю. Особливо те, як говорить про головного героя розповідач.

У ході дослідження ми встановили, що наратором у творі є художник Корвин, який упереджено ставиться до інших персонажів, що і породжує його ненадійність. Розмови з Вер розкривають історію стосунків Комахи і Корвина. Останній говорить «із тією іронічною одвертістю, що можлива тільки між близькими друзями» [12, с. 73]. Далі емоційна напруженість супроводжується відповідними пунктуаційними знаками: «Вони були друзі. Були! Колись! Давно!» [12, с. 73]. Наратор натякає на особливі стосунки між чоловіками. Є в тексті особливий абзац, на який потрібно звернути увагу: «Іронія в Корвиновому оповіданні про Доктора Серафікуса перетворилась на патетику. Хіба ж за іронією не ховається завжди остання щирість і ліризм?» [12, с. 74]. Корвин пише про Серафікуса у властивій йому манері. Будучи конструктивістом, він приховує себе за 3 особами, намагаючись надати розповіді максимальної об'єктивності та збагачуючи текст абстракціями, схемами, описами, портретами. Зазначимо, що важливим сигналом ненадійності наратора є те, що аналогічні фрази в тексті належать і наратору, і одному з персонажів, який, власне, веде мову.

Іронія в цьому тексті інша. Основним компонентом виступає елемент відстороненості. Корвин намагається дистанціюватись від усіх персонажів, приховати своє справжнє відношення до них. Ця концепція передбачає вдавнання (прикидання) ініціатора іронії та ненадійної нарації, що говорить про рівень контролю над ситуацією, усвідомленість персонажа-розповідача. Компонуючи історію, наратор розігрує виставу перед наратором, в якій він – один із персонажів, що актуалізує ще одну ознаку – драматичну іронію. Усвідомлення себе як стороннього дає відчуття свободи і задоволення (мовляв, «я знаю більше»). Відтак іронія наратора, націлена на іншого персонажа, видає того, хто говорить і сигналізує про його ненадійність. У такій ситуації варто співставити факти та їх оцінку. Про такий вияв говорить Ю. Шерех, коли порівнює анекдот із цукеркою, яка за солодким шаром може містити «міцний лікер, що обпече язик» [20, с. 362]. І цим «напоєм» є наскрізна іронія, яка будується на тлумаченні речей, що суперечить стереотипному (звичному для більшості) сприйманню. І дана протилежність акцентована. Текст всіяний іронічними афоризмами: «Галас заспокоює тим, що дратує», «найвсеосяжніша цікавість сягає ступенів мудрої й лагідної байдужості», «книголюби, які приходять до бібліотеки з любові до книжок, щоб серед книжок зазубити її». Всеосяжна іронія торкається навіть читача. Це стосується фрагментів тексту, перенасичених термінами і поняттями. Читач, не розуміючи фахової мови та професійних суджень Комахи, ставить на паузу активне сприймання художнього світу. Тому Ю. Шерех застерігає: «Обережно! Книжка Домонтовича – небезпечна книжка. Не для дітей. Ви можете опинитися в ролі Ірці. А сміх автора буде тим гучніший, що він буде беззвучний, і тим сильніший, що ні один м'яз на його обличчі не ворухнеться. Мета мистецтва – дивувати, сказав

Бодлер. В. Домонтович це добре знає» [20, с. 364]. Вчений вловив сигнали ненадійності, адже писав: «Однак і взагалі Домонтовичеві пластичності не слід йняти віри, так само як і анекдотичності його сюжету. Це майстерна гра, яку автор проводить із читачем» [20, с. 364].

Висновки. Ми розглядаємо іронію в обраних текстах як діалог із читачем в умовах ненадійної нарації, коли «завдання виявлення прихованого смислу оповіді автор перекладає на читача» [14, с. 216]. Саме іронія як художній засіб виявляє авторську позицію. Під час аналізу романів ми звертали увагу на те, на що в художньому світі націлена іронія, над чим «сміється» автор. Зауважимо, що іронія вибирає формального адресата, тобто імпліцитного читача. Тому іронія неможлива без читача, без свідомості, яка сприймає текст твору. Так, у романі Г. Шкурупія «Двері в день» відбувається містифікація читача. Алогічна конструкція роману, численні нарративні маневри, гра як основний закон тексту спрямовані вивести реципієнта на активні позиції. Експліцитний автор висловлює іронічні коментарі, скеровує увагу читача, намагаючись наблизити його до розгадки цього складного тексту. Ерудований читач розуміє, що, попри романтично-наївні описи комуністичного режиму, попри ідеалістичні мрії Теодора Гая, життя народу було іншим, а описані пригоди персонажа носять антиморальний характер.

У романі В. Домонтовича «Доктор Серафікус» іронія здебільшого базується на дисонансах між фактами та їх тлумаченням. Персонаж-наратор щоразу намагається запевнити читача в достовірності його слів, що викликає комічний ефект. Наприклад, описуючи почуття Вер як щось конструктивне, експериментальне, викривлене, він намагається переконати себе і читача в несправжності цих стосунків, порівнюючи їх зі спорудою із блязи, вапна, картону, теорією відносності, прикладеною до почуттів, і т.д.

Ненадійна нарація як стратегія вимальовується поступово, є динамічним конструктом і проявляється залежно від рівня готовності читача. Якщо останній розуміє, що наратор є упередженою інстанцією і діє як персонаж, весь конструкт тексту набуває смислу.

Відтак можемо зробити висновок, що ефект ненадійного наратора виникає тоді, коли поєднуються специфічні умови, форми мовлення та авторський намір. Ми виокремили ряд функцій, які виконує іронія у структурі ненадійної нарації обраних романів: 1) засіб діалогу автора та читача; 2) іронія (анекдот) як інструмент сюжету, композиції, характеротворення; 3) іронія проводить кастинг читачів – відкидає зайвих і залишає тих, хто чує; 4) іронія перевіряє адекватне сприйняття авторської ідеї читачем; 5) іронія покликана продемонструвати, що за плечима ненадійного наратора автор і читач знаходяться на одному морально-етичному рівні; 6) зображуючи персонажа з іронією, автор підкреслює множинність виявів людського. Разом із цим є цілий набір інструментів для виявлення ознак ненадійної нарації. Роль читача, який конструює смисли, завжди активна. Тексти, в яких функціонує ненадійний наратор, вимагають для свого розуміння певної перебудови та адаптації художнього, ідеологічного, традиційного сприйняття. У цій системі нетрадиційного нарративу імпліцитний автор завжди сподівається, що сказане (проте неомовлене) буде обов'язково кимось почуте.

Література:

1. Abrams M. H. A Glossary of Literary terms. 6 th ed. Orlando : Harcourt Brace College Publishers, 1993. 366 p. P. 168.
2. Booth W. The Rhetoric of Fiction. Chicago : University of Chicago Press, 1961. 543 p.
3. Nünning A. Unreliable Narration: Studien zur Theorie und Praxis unglaubwürdigen Erzählens in der englischsprachigen Erzählliteratur. Ed. Ansgar Nünning. Trier : WVT, 1998. P. 3–40.
4. Prince G. A Dictionary of Narratology. Lincoln : Un-ty of Nebraska Press, 2003. 126 p.
5. Wall K. The Remains of the Day and its Challenges to Theories of Unreliable Narration. *Journal of Narrative Technique*. 1994. № 24. P. 18–42.
6. Агеева В. Поетика парадокса: Інтелектуальна проза Віктора Петрова-Домонтовича. Київ : Факт, 2006. 432 с.
7. Андреев В. Віктор Петров: становлення інтелектуала-гуманітарія (1913 – початок 1920-х рр. URL : <http://journals.uran.ua/index.php/wissn003/article/view/13060> (дата звернення: 21.02.2019).
8. Бехта-Гаманчук М.П. Комунікативні інтенції наратора у британській художній літературі початку ХХІ століття : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Львів, Запоріжжя. 2017. 243 с.
9. Білокінь С. Довкола таємниці. *Петров В. Діячі української культури (1920–1940 рр.) – жертви більшовицького терору*. Київ : Воскресіння, 1992. С. 3–23.
10. Гірняк М. Диверсифікація авторської свідомості в інтелектуальній прозі В. Домонтовича : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.06. Київ. 2006.
11. Гірняк М. Жанрова парадигма прози В. Петрова-Домонтовича в контексті проблеми авторської самоартикуляції. URL : http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/3457/3/Hirnyak_Maryana.pdf (дата звернення: 21.02.2019).
12. Домонтович В. Доктор Серафікус. *Турянський О. Поза межами болю: повість-поема*. Харків : Фоліо, 2013. 301 с.
13. Журба С. Карнавальний топос маски у романах Вітольда Гомбровича «Фердидурке» та Гео Шкурупія «Двері в день». URL : <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-a7c638ce-acb9-42c6-8b3f-e2a0996110c7> (дата звернення: 15.12.2018).
14. Коленко О.В. Д. К. Мюкке о природе иронии. URL : <https://www.hist-edu.ru/hist/article/view/518> (дата звернення: 28.01.2019).
15. Павличко С. Теорія літератури. Київ : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2002. 679 с.
16. Падучева Е.В. Семантические исследования: Семантика времени и вида в русском языке. Семантика нарратива. 2-е изд., испр. и доп. Москва : Языки славянской культуры, 2010. 480 с.

17. Томбулатова І. Рецепція творчості Гео Шкурупія сучасниками та літературознавцями нового часу. URL : <http://psl.onu.edu.ua/article/view/129222> (дата звернення: 10.12.2018).
18. Філатова О. Художній проєкт «шукача- деструктора» (роман Г. Шкурупія «Двері в день»). URL : <http://litzbirnyk.com.ua/wp-content/uploads/2014/10/36.14.14.pdf> (дата звернення: 15.12.2018).
19. Шерех Ю. Шостий у грони. В. Домонтович в історії української прози. *Юрій Шерех. Поза книжками і з книжок*. Київ : Час, 1998. С. 77–114.
20. Шерех Ю. Не для дітей. Літературно-критичні статті та есеї. Нью-Йорк : Пролог, 1964. 415 с.
21. Шкурупій Г. Двері в день. Радянський письменник. Київ. 1968. 324 с.

References:

1. Abrams M. H. (1993). A Glossary of Literary terms. 6 th ed. Orlando : Harcourt Brace College Publishers, 366 p. 168.
2. Booth W. (1961). The Rhetoric of Fiction. Chicago : University of Chicago Press. 543.
3. Nünning A. (1998). Unreliable Narration: Studien zur Theorie und Praxis unglaubwürdigen Erzählens in der englischsprachigen Erzählliteratur. Ed. ansgar Nünning. Trier : WVT. 3–40.
4. Prince G. (2003). A Dictionary of Narratology. Lincoln : Un-ty of Nebraska Press. 126.
5. Wall K. (1994). The Remains of the Day and its Challenges to Theories of Unreliable Narration. *Journal of Narrative Technique*. № 24. 18–42.
6. Aheieva V. (2006). Poetyka paradoksa: Intelektualna proza Viktora Petrova-Domontovycha [Poetics of paradox: intellectual prose of Viktor Petrov-Domontovych]. Kyiv : Fakt. 432 [in Ukrainian].
7. Andreiev V. Viktor Petrov: stanovlennia intelektualna-humanitariia [Viktor Petrov: establishment of an intellectual scholar] (1913 – pochatok 1920-kh rr. URL : <http://journals.uran.ua/index.php/wissn003/article/view/13060> (data zvernennia: 21.02.2019).
8. Bekhta-Hamanchuk M.P. 2017. Komunikatyvni intentsii naratora u brytanskii khudozhnii literaturi pochatku XXI stolittia [Communicative intentions of the narrator in the British fiction at the beginning of the 21st century]: dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.04. Lviv, Zaporizhzhia. 243.
9. Bilokin S. (1992). Dovkola taiemnytsi. *Petrov V. Diiachi ukrainskoi kultury (1920–1940 rr.) – zherty bilshovytskoho teroru* [Around the mystery. Petrov V. representatives of the Ukrainian culture (1920-1940) – victims of the Bolshevik terror]. Kyiv : Voskresinnia. 3–23 [in Ukrainian].
10. Hirniak M. (2006). Dyversyfikatsiia avtorskoi svidomosti v intelektualnii prozi V. Domontovycha [Diversity of the author consciousness in the intellectual prose of V. Domontovych]: dys. ... kand. filol. nauk : 10.01.06. Kyiv.
11. Hirniak M. Zhanrova paradyhma prozy V. Petrova-Domontovycha v konteksti problemy avtorskoi samoartykuliatsii [Genre paradigm of V. Petrov-Domontovych's prose in the context of problem of author's selfarticulation]. URL : http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/3457/3/Hirnyak_Maryana.pdf (data zvernennia: 21.02.2019).
12. Domontovych V. (2013). Doktor Serafikus. *Turianskyi O. Poza mezhamy bolii: povist-poema* [Doctor Seraficus. Turianskyi O. Beyond pain: novel-poem]. Kharkiv : Folio. 301 [in Ukrainian].
13. Zhurba S. Karnavalnyi topos masky u romanakh Vitolda Hombrovycha «Ferdydurke» ta Geo Shkurupii «Dveri v den» [Carnival topos of the mask in the novels “Ferdydurke” by Vitold Hombrovych and “Doors into the day” by Geo Shkurupii]. URL : <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklightaa7c638ceaacb9a42c6a8b3fae2a0996110c7> (data zvernennia: 15.12.2018).
14. Kolenko O.V. D. K. Miukke o prirode ironii [D. K. Miukke about the nature of irony]. URL : <https://www.histaedu.ru/hist/article/view/518> (data zvernennia: 28.01.2019).
15. Pavlychko S. (2002). Teoriia literatury [Theory of literature]. Kyiv : Vydavnytstvo Solomii Pavlychko «Osnovy». 679 [in Ukrainian].
16. Paducheva E.V. (2010). Semanticheskie issledovaniia: Semantika vremeni i vida v russkom iazyke. Semantika narrative [Semantic researches: Semantics of time and aspect in the Russian language. Semantics of the narrative]. 2-e izd., ispr. i dop. Moskva : Iazyki slavianskoi kultury. 480 [in Russian].
17. Tombulatova I. Retseptsiia tvorchosti Geo Shkurupiiia suchasnykamy ta literaturoznavtsiamy novoho chasu [Representation of Geo Shkurupii's creative works by coevals and theorists of literature of modern times]. URL : <http://psl.onu.edu.ua/article/view/129222> (data zvernennia: 10.12.2018).
18. Filatova O. Khudozhnii proekt «shukacha-dstruktor» (roman G. Shkurupiiia «Dveri v den») [Artistic project of “finder-destructator” (novel “Doors into the day” by G. Shkurupii)]. URL : <http://litzbirnyk.com.ua/wpacontent/uploads/2014/10/36.14.14.pdf> (data zvernennia: 15.12.2018).
19. Sherekh Yu. (1998). Shostyi u groni. V. Domontovych v istorii ukrainskoi prozy. *Yurii Sherekh. Poza knyzhkamy i z knyzhok* [V. Domontovych in the history of Ukrainian prose. Yurii Sherekh. Beyond books and from books]. Kyiv : Chas. 77–114 [in Ukrainian].
20. Sherekh Yu. (1964). Ne dlia ditei. Literaturno-krytychni statii ta esei [Not for children. Literary-critical articles]. New York : Proloh. 415 [in Ukrainian].
21. Shkurupii G. (1968). Dveri v den. Radianskyi pysmennyk [Doors into the day. Soviet writer]. Kyiv. 324 [in Ukrainian].

Анотація

**М. ПІДОДВІРНА. ІРОНІЯ ЯК КОНСТРУКТИВНИЙ ЕЛЕМЕНТ НЕНАДІЙНОЇ НАРАЦІЇ
В РОМАНАХ Г. ШКУРУПІЯ ТА В. ДОМОНТОВИЧА**

Стаття присвячена нарративному аналізу романів Г. Шкурупія «Двері в день» та В. Домонтовича «Доктор Серафікус». В обох творах функціонує ненадійний наратор, а конструктивним елементом такої нарративної стратегії є іронія. Зроблено спробу дослідити особливості феномену ненадійного наратора та глибше пізнати його дискурс, в якому одну із ключових ролей відіграє іронія. Виділено ряд причин та умов для такого типу подвійної розповіді в зазначених романах. Детальний нарративний аналіз творів увиразнює смисли, які за певних причин маскувались. А розуміння феномену ненадійної нарації дає можливість зробити цілісним аналіз художнього тексту.

Ключові слова: іронія, ненадійний наратор, нарративна стратегія, Г. Шкурупій, В. Домонтович.

Summary

**M. PIDODVIRNA. IRONY AS A CONSTRUCTIVE ELEMENT OF UNRELIABLE NARRATION
IN THE NOVELS OF G. SHKURUPIA AND V. DOMONTOVICH**

The narrative analysis of the novels by G. Shkurupii “Doors in the day” and V. Domontovych “Doctor Serafikus” is considered in the article. In both works, an unreliable poster operates, and the constructive element of such a narrative strategy is irony. An attempt is made to investigate the peculiarities of the phenomenon of an unreliable narrator and to get deeper into his discourse, in which one of the key roles is played by irony.

The one who tells is the center of the narrative text. Therefore, the article examines in detail the authority of the auditor, which is characterized by various manifestations of unreliability. A number of reasons and conditions for this type of double story are singled out, since two stories coexist in one plot. Predominantly, irony is the constructive element that creates the distance between the implicit author (who is the bearer of the values of the work) and the unreliable narrator. Irony as an artistic reception is always controversial, since it is created by exposing the falsity of certain realities. There is a reframe of stereotypical situations, which opens a different context, and, accordingly, meaning. It is investigated that unreliable narration and irony have double meaning and hidden content. That is why irony naturally fits into the narrative strategy.

Geo Shkurupii and V. Domontovych are distinguished by their original approach to literature in the history of Ukrainian literature of the 1920’s and 1930’s. In the analysis of the novel “Doors in the day” it was established that irony arises on the dietary, extradiogenetic, intra-dietary levels. Narrative text is created by an unreliable (naive) narrator and numerous comments by the explicit author, full of irony and ridicule. In the novel by V. Domontovich “Doctor Serafikus”, the narrative situation is of another order. The study found that the narrator is the artist Corwin, who tries to transmit the personal story to the maximum objectively. The motives for the false narration based on the personal interest and bias of the character are determined.

A detailed narrative analysis of works expresses the meanings that were masked for certain reasons, and also allows us to establish artistic functions of an unreliable journalist. Understanding this phenomenon makes it possible to make a holistic analysis of artistic text.

Key words: irony, unreliable narrator, narrative strategy, game, G. Shkurupii, V. Donontovich.